

प्रदेश लोक सेवा आयोग
गण्डकी प्रदेश
स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, आठौं तहको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा:- यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्नानुसार दुई चरणमा परीक्षा लिइने छ :

प्रथम चरण :- लिखित परीक्षा पूर्णाङ्क :- २००

द्वितीय चरण :- सामूहिक परीक्षण र अन्तर्वार्ता पूर्णाङ्क :- ४०

प्रथम चरण – लिखित परीक्षा योजना (Examination Scheme)

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या X अङ्कभार	समय
प्रथम	आयुर्वेद सम्बन्धी विषय	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक (MCQs)	१००X१ = १००	१ घण्टा १५ मिनेट
द्वितीय		१००	४०	विषयगत (Subjective)	१०X१० = १००	३ घण्टा

द्वितीय चरण

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	समय
सामूहिक परीक्षण (Group Test)	१०	सामूहिक छलफल (Group Discussion)	३० मिनेट
व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता	३०	मौखिक	-

१. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।

२. पाठ्यक्रमको प्रथम तथा द्वितीय पत्रको विषयवस्तु एउटै हुनेछ ।

३. प्रथम र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षा छुट्टाछुट्टै हुनेछ ।

४. प्रथम तथा द्वितीय पत्रहरूका एकाइहरूबाट सोधिने प्रश्नसंख्या निम्नानुसार हुनेछ :

प्रथम पत्रका एकाई	1	2	4	5	6	7	8	9	10	3	11
प्रश्न संख्या	5	10	10	8	10	10	15	12	12	5	3
द्वितीय पत्रका खण्ड	A			B		C		D			
द्वितीय पत्रका एकाई	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10&11	
प्रश्न संख्या	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

५. वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कटौत गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कटौत पनि गरिने छैन ।

६. बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको क्याल्कुलेटर (Calculator) प्रयोग गर्न पाइने छैन ।

७. विषयगत प्रश्नका लागि तोकिएका १० अङ्कका प्रश्नहरूको हकमा १० अङ्कको एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुई भन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिने छ ।

८. द्वितीय पत्रमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन् । परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरूको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ ।

९. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।

१०. पाठ्यक्रम लागू मिति : २०८०।०६।१०

प्रदेश लोक सेवा आयोग
गण्डकी प्रदेश
स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, आठौं तहको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम र द्वितीय पत्र :- आयुर्वेद सम्बन्धी विषय

प्रथम खण्ड: ३० अंक

- १) मौलिक सिद्धान्तः
आयुर्वेदको अवतरण, प्रकृति, शरीर, मन, आत्मा, दोष-भेद-स्थान-कर्मका ज्ञान ।
धातु, उपधातु, मल संख्या, नाम, पञ्चमहाभूतको ज्ञान ।
द्रव्य-गुण-कर्म-सामान्य-विशेषादिको ज्ञान ।
प्रमाण-प्रत्यक्ष, अनुमान- आप्तोपदेश, युक्ति, कारण आदिको ज्ञान र मौलिक सिद्धान्तका समग्र विषयहरूको ज्ञान ।
- २) शरीर रचना र क्रिया विज्ञानः
शरीर रचनागत गर्भशरीर (गर्भको परिभाषा, सूक्ष्म-रचनात्मक परिचय, गर्भाधान, गर्भ पोषण, अपरा निर्माण, अङ्ग-प्रत्यङ्ग निर्माण आदिको ज्ञान), अस्थिशरीर, सन्धिशरीर, लसिका संस्थान, पेशी शरीर, सिरा- धमनी र स्रोत शरीर एवं विभिन्न संस्थानहरूको ज्ञान ।
ग्रन्थी-कला-त्वक्-मर्म, इन्द्रिय शरीरको ज्ञान ।
सञ्चय, प्रकोप, प्रसर आदि षड्क्रियाकालको ज्ञान, दोषहरूको विकारकारित्व, व्याधिजनकत्व, दोषहरू वात-पित्त-कफहरूको भेदानुसार स्थान-गुण-कर्मको ज्ञान ।
प्राणवहस्रोतस ।
रक्त परिभ्रमण, हृत्कार्यचक्र, रक्तचाप, नाडीको ज्ञान ।
श्वास-प्रश्वास र अग्निहरू, पाचन पोषण-सात्मीकरणवारे क्रियाहरूको ज्ञान ।
दोष-धातु-मल एकादशेन्द्रियको ज्ञान ।
स्वतन्त्र र परतन्त्र नाडी संस्थान, अन्तर्मावी ग्रन्थीहरूको कार्य र क्षय-वृद्धिका लक्षणको ज्ञान ।
- ३) स्वास्थ्य सम्बन्धी ऐन, नियमहरूः
स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३
स्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०५५
गण्डकी प्रदेश निजामती सेवा ऐन, २०७९
गण्डकी प्रदेश निजामती सेवा नियमावली, २०७९
आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् ऐन, २०४५
सिंहदरवार वैद्यखाना विकास समिति गठन आदेश, २०७७
नरदेवी आयुर्वेद चिकित्सालय विकास समिति गठन आदेश, २०५९
राष्ट्रिय आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, २०७२
राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६
आयुर्वेद सम्बन्धी संगठन, शिक्षा र सेवाका स्तरहरूको सामान्य जानकारी
गण्डकी प्रदेश स्वास्थ्य नीति, २०७८
गण्डकी प्रदेशमा आयुर्वेद सेवाको संरचना

खण्ड ख: २० अंक

- ४) द्रव्यगुणः
द्रव्यगुणशास्त्रको परिभाषा, रस-गुण-वीर्य-विपाक-प्रभावका ज्ञान ।
कर्मवाचक शब्दहरू जस्तै, दीपने- पाचन आदिको परिभाषा, गणहरू, भेषज प्रयोग गर्दा विचारणीय पक्षहरू जस्तै देश-काल-बल आदिको ज्ञान ।

निम्न द्रव्यहरूको नेपाली, संस्कृत र लेटिन नाम, कुल, सामान्य परिचय, मुख्य रसायनिक घटक, आमयिक प्रयोग संस्थानिक कर्म, विषाक्त प्रभाव र त्यसको निवारण, प्रयोज्य अङ्ग, मात्रा एवं औषधि योग वारे ज्ञान ।

अर्क	एलाद्वय	गुडुची	दन्ती	पिप्पली	रास्ना
अगुरु	कर्कट शृङ्गी	गुग्गुल	दाडिम	पुनर्नवा	लताकरञ्ज

प्रदेश लोक सेवा आयोग
गण्डकी प्रदेश
स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, आठौं तहको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

अग्निमन्थ	काञ्चनार	गोक्षुर	दारुहरिद्रा	पुष्करमूल	लवङ्ग
अजमोदा	कुटज	चाङ्गेरी	देवदारु	पृश्नपर्णी	लोध्र
अर्जुन	कण्टकारी	चित्रक	धतुर	बला	वासा
अतिबला	कपिकच्छु	चन्दन	धातकी	ब्राह्मी	वचा
अतिविषा	कुपिल	जम्बु	धान्यक	बृहती	वरुण
अपामार्ग	कुमारी	ज्योतिष्मती	नागकेशर	भल्लातक	वाकुची
अश्वगन्धा	करञ्ज	जातिफल	नागबला	भृङ्गराज	विभितक
अशोक	करवीर	जटामसी	निम्ब	मधुयष्टी	विडङ्ग
अहिफेन	किराततित्त	जीरक	निम्बुक	मरिच	सप्तपर्ण
आर्द्रक	कुष्ठ	त्वक	निर्गुण्डी	मण्डुकपर्णी	सर्पगन्धा
आमलकी	कृष्णजीरक	तुलसी	पटोल	मुस्तक	सारिवा
आरग्वध	कुम्माण्ड	तुवरक	पलाश	मिश्रेया	हरितकी
इन्द्रवारुणी	खदिर	तालिशपत्र	पाठा	यवासा	हिङ्गु
उशीर	गम्भारी	तेजोह्वा	पाटला	यवानी	हरिद्रा
एरण्ड	गन्धप्रसारिणी	त्रिवृत	पारसिकयवानी	रसाने	

५) रसशास्त्र, भैषज्य कल्पना:

रसशास्त्र र भैषज्य कल्पनाको परिभाषा, लवण पञ्चक, क्षार पञ्चक, मधुरत्रय आदि ।

परिभाषा प्रकरण, औषधि निर्माणका पुट-मूषा-कोष्ठीको ज्ञान, रसको पर्याय, रसौषधिहरूको निर्माण विधि, मात्रा, गुण, आमयिक प्रयोग, उपरस-महारस, धातु, उपधातु, रत्न-उपरत्न, विष-उपविष आदिहरूको शोधन मारण र उपयोग आदिको ज्ञान ।

भैषज्य कल्पनाका आधारभूत सिद्धान्तहरू पञ्चविध कषाय कल्पना, चूर्ण, वटी, आसव, अरिष्ट, घृत, तैल आदिको निर्माण, प्रयोग, मात्रा र पथ्य निर्माणको ज्ञानको साथै औषधि संरक्षण विधिको ज्ञान ।

खण्ड ग: २० अंक

६) स्वस्थवृत्त, व्यवहार आयुर्वेद र अगदतन्त्र:

वैयक्तिक, सामाजिक एवं पर्यावरणीय स्वास्थ्यको ज्ञान ।

आहार विधि, मात्रा, काल भूमि, जल, वायु, तेजको विकृति एवं जनपदध्वंशको ज्ञान ।

स्वास्थ्य रक्षा, रोग प्रतिरोधात्मक उपायहरू, जनसंख्या, परिवार कल्याण, शिशु कल्याण कार्यक्रमहरू र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग वारे ज्ञान ।

योग तथा प्राकृतिक चिकित्साको ज्ञान ।

स्थावर, जङ्गम, रसायनिक, कृत्रिम विषहरूको ज्ञान, विष परीक्षा, विषाक्त प्रभावहरू र त्यस सम्बन्धी उपचारको ज्ञान ।

व्यवहार आयुर्वेद सम्बन्धी शव परीक्षण विधि, न्यायिक बैद्यवारे ज्ञान ।

७) रोगविज्ञान तथा विकृति विज्ञान:

दोष-धातु-मलहरूको उपचय, वृद्धि र क्षयका लक्षणहरू, दोषहरूको संचय, प्रकोप-प्रसर आदिको ज्ञान ।

दोष दूष्यहरूको कोष्ठ-शाखाश्रय, दोषका कर्महरू, रोग मार्गहरू, विकृति विज्ञानको परिभाषा र महत्व, स्रोतहरूको विवरण, महत्व, स्रोतो वैगुण्य, स्रोतो दुष्टिका कारण, लक्षणहरूको ज्ञान ।

प्रदेश लोक सेवा आयोग
गण्डकी प्रदेश
स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, आठौं तहको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

स्थानस्थ धातु विकृति, रोगका प्रकारहरु र तिनीहरुका विशेष अवस्थाहरु जस्तै, आम-पक्वको निरुपण, निदान पञ्चकको महत्व ।

विभिन्न स्रोतवह जस्तै रस-वह, रक्त-वह, प्राण-वह, उदक-वह, अन्न-वह, मेदो-वह, मनो-वह, स्रोत एवं वातनाडी स्रोतका रोगहरुको विशिष्ट ज्ञान ।

जीवित्ति(भिटाभिन) हीनता जनित रोगहरु, रोगोत्पत्तिमा सूक्ष्म जीवाणुहरुको भूमिका, परजीवीहरुको प्रकार, स्वरूप, रञ्जन विधि, जीवन चक्र, निर्जीवीकरण, कृत्रिम उत्पादनहरुको सामान्य परिचय, कफ-मल-मूत्र-रक्त-क्ष-किरण परीक्षण आदिको ज्ञान ।

रोग एवं रोगी परीक्षण जस्तै, वक्ष-नाडी-उदर साथै त्रिविध, प्रमाणानुसार चतुर्विध, पञ्चेन्द्रिय परीक्षा र प्रश्न अष्टविध रोगी परीक्षणको ज्ञान ।

खण्ड घ: ३० अंक

८) काय चिकित्सा:

आदि दैविक, आदि भौतिक, अध्यात्मिक र स्थानीय रोगहरुको निदान, चिकित्सा सूत्र र चिकित्साको ज्ञान ।
कुपोषणजन्य एवं मानस रोग तथा वृद्ध अवस्थाजन्य विशिष्ट व्याधिहरुको कारण, लक्षण र चिकित्साहरुको ज्ञान ।

पञ्चकर्म, षड्क्रियाकाल, रसायन वाजीकरण, नैष्ठिकी चिकित्साको ज्ञान एवं आत्ययिक चिकित्सामा विभिन्न अवस्थाको निदान र चिकित्साको ज्ञान ।

आधुनिक चिकित्साको विशिष्ट व्यवस्था पद्धतिहरुको ज्ञान ।

९) शल्य/शालाक्य:

शल्यतन्त्र सम्बन्धी व्रण, शोथ, दग्ध, सद्योव्रण, अर्बुद, अस्थिभग्न, सन्धिच्युतको नैदानिक ज्ञान ।
अष्टविध शल्यकर्म आदिको ज्ञान ।

क्षारकर्म, सन्धानकर्म, रक्त मोक्षण आदिको ज्ञान ।

संस्थानगत आयुर्वेद एवं आधुनिक शल्य कर्महरुको आधारभूत ज्ञान ।

शल्यमा प्रयोग हुने यन्त्र-शस्त्रहरु एवं तिनीहरुको निर्जीवीकरण (Sterilization) गर्ने विधिको ज्ञान ।

उर्ध्वजत्रुगत जस्तै मुख, नेत्र, कर्ण, नासा एवं शिरोगत रोगहरुको कारण, निदान, लक्षण र चिकित्साको ज्ञान ।
क्रियाकल्प एवं राष्ट्रियस्तरको अन्धोपन निवारण आदि आयोजनाहरुको ज्ञान ।

१०) स्त्री-प्रसूती एवं बालरोग:

प्रसूतिसंग सम्बद्ध गर्भ, गर्भधारण, बीज, वृद्धि, प्रसवकर्म, सूतिकाव्याधि आदिको उपचार व्यवस्थाको ज्ञान ।
स्त्रीरोगहरु, योनिव्यापदको निदान लक्षण र चिकित्साको ज्ञान ।

मूढगर्भ एवं गर्भ विकृति आदिको ज्ञान ।

बालरोग -शिशुहरुको क्षीर, क्षीरान्नाद अन्नाद आदि अवस्थाहरुको ज्ञान ।

बालरोग परीक्षा विधी, बालकहरुमा हुने रोगहरु जस्तै, नाभिपाक, मुखपाक, गुदपाक, कुपोषण, कृशता, मलावरोध, छर्दि, अतिसार, ज्वर, क्षीरालसक र प्राणवह स्रोतका रोग ।

फक्क, यकृतविकृतिजन्य व्याधिहरु, शैशवीय पक्षाघात, दन्तोदभेदजन्य रोग र अन्य रोगहरुको निदान, लक्षण, चिकित्सा एवं औषधिको मात्रा निरुपण आदिको ज्ञान ।

पोषण, धातु परीक्षण, बालग्रहको निदान, लक्षण र उपचार सम्बन्धी ज्ञान ।

खोप-सिद्धान्त भेद, खोप दिने समय र विधिहरुको ज्ञान ।

आत्ययिक अवस्थामा रोगीको प्राण वचाउन तत्कालिन आधुनिक औषधि तथा आकस्मिक रुपमा गरिने अन्य उपचार विधिहरुको प्रयोगको ज्ञान ।

११) आयुर्वेद सेवामा अनुसन्धान पद्धति

आयुर्वेदसम्बन्धी अनुसन्धानात्मक कार्य र सोको प्रतिवेदन

आयुर्वेदमा परम्परागत ज्ञानको महत्व, संरक्षण र सोको उपयोग

गण्डकी प्रदेशमा आयुर्वेद चिकित्साका सम्भावनाहरु

प्रदेश लोक सेवा आयोग
गण्डकी प्रदेश
स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, आठौं तहको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

स्वास्थ्य सेवाको आठौं तहका पदहरूमा प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र लिइने सामूहिक परीक्षण (Group Test) का लागि

सामूहिक छलफल (Group Discussion)

यस प्रयोजनको लागि गरिने परीक्षण १० पूर्णाङ्क र ३० मिनेट अवधिको हुनेछ जुन नेताविहीन सामूहिक छलफल (Leaderless Group Discussion) को रूपमा अवलम्बन गरिने छ। दिइएको प्रश्न वा Topic का विषयमा पालैपालोसँग निर्दिष्ट समयभित्र समूहबीच छलफल गर्दै प्रत्येक उम्मेदवारले व्यक्तिगत प्रस्तुति (Individual Presentation) गर्नु पर्नेछ। यस परीक्षणमा मूल्याङ्कनको लागि देहाय अनुसारको ३ जना भन्दा बढीको समिति रहनेछ।

आयोगको अध्यक्ष वा अध्यक्षले तोकेको सदस्य	- अध्यक्ष
आयोगका सदस्य	- सदस्य
दक्ष/विज्ञ (१ जना)	- सदस्य

सामूहिक छलफलमा दिइने नमुना प्रश्न वा Topic

उदाहरणको लागि - उर्जा संकट, गरीबी निवारण, स्वास्थ्य बीमा, खाद्य सुरक्षा, प्रतिभा पलायन जस्ता Topics मध्ये कुनै एक Topic मात्र दिइनेछ।